

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון ט"ז – פרשת בשלח תשפ"ו

מהדורת איל

חמשת הענינים שבשירת הים

ו'זה אלי ואנוהו' פירושו, שהשם 'אל' מראה רק על בריאת הטבע שהוא כמו בית נוה, ו'אלהי אבי' פירושו, שם שדי"י, שבו נגלה אל האבות כנאמר (לעיל 10) וְאָרָא אֶל אֲבֹרָתָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בָּאֵל שְׁדִי, היה ניתן לחשוב 'וארוממנה' שהוא גבוה מעל גבוה ואינו יורד להשגיח בפרטות במעשים, אבל סיים חלק זה באמרו 'ה' איש מלחמה ה' שמו', ששם הו"ה כולל את כל חלקי האמונה, ולכן משבח את ה' בשם זה, שהוא משגיח על כל הפרטים ובכוחו לשנות הטבע.

החלק השני הוא, פירוש נסי' ה' לשנות הטבע, והחל בכך שמרכבות פרעה וחילו נמשכו אל הים, אף שהוא נגד ההגיון, שמדוע סברו שיוכלו להכנס אל הים ולהלחם שם, וכי היו להם ספינות לשם כך, ובכך שה' משך את מרכבות פרעה וחילו החכמים אל הים, הרי זה היפך הטבע, וענין זה אינו מיוחד דוקא אל ים סוף, לכן אמר 'ביום' בכתם, שינוי הטבע הנוסף הוא, 'ומבחר שלישי טובעו בים סוף', שה' שינה את טבע הים סוף שהתהומות נהיו קלים והם צפו ועלו מעל רוכבי הסוסים, וסיים החלק בהזכרת שם ה' 'יְמִינָהּ ה' נֶאֱדָרִי בְכֹחַ יְמִינָהּ ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב'.

החלק השלישי בא לבאר ענין ההשגחה הפרטית על פרטי הפעולות, ואמר 'וברבו גאונך תהגור קמך תשלח חרונוך יאכלמו כקש', והכוונה, שאף שהיה ביכולת ה' להמית את המצריים גם בדרכים אחרות, כמו על ידי אש וברד, מכל מקום בדוקא בחר ה' במיתתו זו, להביא אותם אל הים כפי שיבאר בהמשך. ועתה פירש כיצד סיבב ה' שפרעה וכל מצרים יכנסו אל הים, אף שלכאורה הוא גשעון גמור, שהרי ראו שעשה ה' נס לישראל לבקוע להם את הים, וכיצד חשבו שיוכלו להכנס גם הם להשיגם, לזה ביאר, 'וברבו אפך נערמו מים' וגו', שה' הביא רוח קדים עזוה כל הלילה, ולכן חשבו שהוא דבר טבעי, וכן קפאו התהומות ונדמה להם כקרקע מוצקה, ומפני זה 'אמר אויב ארדוף אשיג' וגו', שביכולתו להכנס לים לרדוף אחריהם ולהלחם עמם, וסיים חלק זה באמרו 'מי כמוך באלים ה' וגו', שראו בכך את דקדוק השגחתו על כל פרטי המעשים.

החלק הרביעי בא לבאר הטעם שסיבב ה' מיתתם דוקא בדרך זו, לפי שעתידיהם הם להכנס לארץ ישראל, ועשה כל זה כדי להפיל אימה ופחד על כל העמים הדרים בארץ כנען וסביבותיה, לכן נאמר 'נחית' ו'נהלת' בלשון עבר, לפי שמפרש שהטעם שנילה ה' את ישראל דוקא בדרך זו, כיון שהם בדרך לארץ ישראל, וסיים חלק זה בהזכרת שם ה' (טז) 'עַד יַעֲבֹר עֲמָךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָתְךָ'.

החלק החמישי מפרש את תכלית הכל, שהיא קרבת ה' והדביקות בו והשראת השכינה בישראל, וזהו 'תִּבְאָמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' מִקְדָּשְׁךָ אֲדָנִי כֹנֵןךָ יְדִידְךָ', ולזה הזכיר שם אדנות, שבהשראת השכינה בבית המקדש ניכרת השגחתו הפרטית, וסיים 'ה' ימלוך לעולם ועד' שהוא פרסום מלכות ה' בעולם.

בסיום השירה חזרת התורה ומסכמת שוב את שלשת החלקים האמצעיים שבשירה, ואמר 'כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים', הוא החלק השני בשינוי הטבע, ו'ישב עליהם את מי הים' הוא החלק השלישי בהשגחה הפרטית להמיתם דוקא באופן זה, ו'בני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים' הוא החלק הרביעי, שטעם הדבר הוא כדי שילכו לארץ ישראל בטוחים בלא פחד.

עקידת יצחק שער מ

ביבשה בתוך הים, וכמו כן יש להבין שלכאורה אין זה חלק מהשירה, אלא סיפור דברים בלבד, ואם כן מדוע נזכר כאן בין שירת משה וישראל לשירת מרים והנשים.

כדי ליישב את כל השאלות, נראה להקדים ולבאר שתי הקדמות: הקדמה ראשונה היא, ששירה זו מחולקת לחמשה חלקים: החלק הראשון הוא, להודיע שהכל נעשה על ידי ה' ושיש להודות לו על כך. החלק השני הוא, להכיר את כוחו ויכולתו של ה' לשנות הטבע בכל הנבראים כולם. החלק השלישי הוא, להאמין בהשגחת ה' גם על כל פרטי הפעולות. החלק הרביעי הוא, לבאר שענין נסי מצרים וקריעת ים סוף הם כדי לשחרר את ישראל מעבדות לחירות עולם, והחלק החמישי הוא, לפרש שתכלית כל יציאת מצרים והניסים היא לפרסם את מלכות ה' בעולם והשראת השכינה בישראל.

ההקדמה שניה היא, שיש חילוק בין שמותיו של ה', שם י"ה מורה על אמיתת מציאות ה', שברא כל מציאות העולם, וכפי שנאמר (ישעיה כו ד) 'כִּי בִּיהַ ה' צוֹר עוֹלָמִים', אבל עדיין יתכן שאין רצונו וידיעתו בהנהגת המציאות. שם 'אלהים' מורה על הנהגתו הכללית של ה' בכל הברואה, אבל עדיין יתכן שהטבע שקבע אין ביכולתו לשנותו. ושם 'שדי' מורה על יכולתו לשדד מערכות כלליות, אבל עדיין יתכן שאינו משגיח על פרטי המציאות, וכפי שמשמע מלשון 'שדי' שדי לו במציאות יתברך, ושם 'אדנות', מורה על ההשגחה הפרטית, אבל שם הו"ה מורה על כל עיקרי האמונה, שהוא ברא ומנהיג ושולט בכל הברואה ומשגיח על כל פרט.

שירה זו נאמרה על השם הו"ה, שהכירו בתכלית האמונה שה' הוא המנהיג לכל העולם, והכל ביכולתו, והוא משגיח על כל הפרטים, לכן הוזכר שם הו"ה בתחילת השירה שתי פעמים, 'את השירה הזאת לה', ו'אשירה לה', ומפני זה בסיום כל חלק מחמשת חלקי השירה, הזכירו את שם הו"ה.

עתה נבאר את פרטי חמשת חלקי השירה, וכל השאלות הנזכרות יתיישבו מאליהם.

הפסוק הראשון 'אשירה לה' כי גאה גאה סוסו ורוכבו רמה בים' הוא כולל ומתמצת את ארבעת חלקי השירה הראשונים, 'אשירה לה' הוא החלק הראשון, שהכל נעשה על ידי שם הו"ה, וראוי לשבח על כך, ו'סוס ורוכבו רמה בים' כולל את שלושת החלקים הנוספים, שיש בכוחו לשנות הטבע, בכך שהטביע הסוס אף שדרכו לשוט, וכן שנשארו הסוס והרוכב צמודים ולא נפרדו, והשגחתו הפרטית ניכרת מכך שהביא עליהם המיתה באופן זה דוקא, ומכך שנעשה בים המפרסם הענין הרביעי שיצאו לחירות עולם, וגם עמים אחרים לא יעזו לשעבד אותם, כיון שראו העונש שקיבלו המצריים. וכיון שפסוק זה כולל את ארבעת חלקי השירה, לכן פתחו בו, וגם זו היתה שירתם של מרים והנשים, וגם ישראל אמרו פסוק זה לאחר כל חלק מחלק מהשירה, כמבואר בסוטה (כ), והיה זה כעין פזמון שחוזרים עליו אחר כל בית ובית מהשירה, כיון שהוא כולל את חלקי השירה.

עתה הוסיף לפרש את החלק הראשון בשירה, שהשירה היא לשם הו"ה הכולל את כל עיקרי האמונה, שהכל בהנהגתו ובהשגחתו וביכולתו, ואמר 'עזי ומזמרת יי ויהי לי לישועה', שמצד השם יי-ה, גם אם היה מתפלל ומזמר בעזו, היה נושע בישועה פרטית במה שביקש בלבד,

אֲזַיִר מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאֵה גָאֵה סוֹס וְרוֹכְבוֹ רִמָּה בַיָּם (שמות טו, א)

פסוק זה פותח את השירה ששרו משה וכל ישראל לאחר שים סוף נקרע לשנים, וישראל עברו בו ביבשה, והמצרים נכנסו וטבעו בו, ומכך שברחו משה וישראל לפתוח את השירה בפסוק זה, נראה שיש בו ענין מיוחד, ולא זו בלבד שהא פותח את שירת משה וישראל, אלא אף שירת מרים והנשים היתה בפסוק זה, וכנאמר להלן (כ-כא) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנִּבְיָאָה אֶחָת אֲהָרֹן אֶת הַתָּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאָן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת. וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירָה לַה' כִּי גָאֵה גָאֵה סוֹס וְרוֹכְבוֹ רִמָּה בַיָּם. ויש לתמוה בענין פסוק זה, ולהעיר הערות נוספות בלשונות פסוקי השירה.

א. תחילה יש לתמוה, מהו השבח המיוחד בכך שה' הטביע בים את הסוס עם רוכבו, לכאורה הוא רק פרט אחד מטביעת המצרים, שגם הסוסים טבעו עמהם, ומדוע בחרו ענין זה לעיקר השירה, עד שהקדימוהו לפסוק שנאמר אחר כך (ב) 'עֲזִי וּמִזְמַרְתִּי יְהוָה לִי לִישׁוּעָה' וְאֵלֵי וְאֶנְהוּ אֱלֹהֵי אֲבִי וְאֶרְמְמָנִהּ, שלכאורה נראה יותר לפתוח את השירה בפסוק זה שהוא שבח והילול גדול לה', ולא לפרט ענין אחד בלבד.

זאת ועוד, הרי ענין הטביעה נתפרש בהמשך השירה שוב, שנאמר (ד) 'מִרְקַבְתָּ פִּרְעֹה וְחִילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחָר שְׁלִשִׁי טָבְעוּ בַיָּם סוֹף', ומדוע חזרו על ענין זה פעמיים. ב. מדוע הזכירו בשירה את שמו של ה' בכמה כינויים, בתחילה נאמר 'אשירה לה' בלשון הו"ה, אחר כך 'עזי ומזמרת יי', ו'זה אלי ואנוהו', ו'אלהי אבי'. ולאחר מכן נאמר (ו) 'מִקְדָּשְׁךָ אֲדָנִי כֹנֵןךָ יְדִידְךָ', בלשון אדנות, ואחר כך סיים (יח) 'ה' יְמִלֹךְ לְעֹלָם בְּלִשׁוֹן הו"ה'.

ג. מהי הכוונה בחילוק הלשונות בפסוק (ד) 'מִרְקַבְתָּ פִּרְעֹה וְחִילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחָר שְׁלִשִׁי טָבְעוּ בַיָּם סוֹף', ומדוע חילקום לשנים, ולא אמרו 'מרכבות פרעה וחילו ומבחר שלישי טבעו בים סוף', ומדוע על מרכבות פרעה וחילו אמרו 'ביום' בים סוף, ועל מבחר שלישי אמרו 'טבעו' ואמרו 'ביום' בים סוף, וכי יש חילוק בין ירה לטובעו, ובין הים לים סוף.

ד. מדוע נאמר (ו) 'וְיָרָב גְּאוֹנֶךָ תִּהְיֶה קְמִידָה תִּשְׁלַח חֲרֹנֶךָ יֹאכְלֵמוֹ קֶשֶׁת', והרי הלשונות 'תשלח חרונוך', ו'יאכלמו כקש' מתאימים לעונש הבא על ידי אש, והרי כאן לא נענשו באש אלא במים.

ה. מהו שאמר (ט) 'אָמַר אוֹיֵב אֲרֹדְךָ אֲשִׁיג אֲחִילְךָ שְׁלַל תִּמְלָאמוּ נִפְשֵׁי אֲרִיִּם חֲרָבִי תוֹרִישֵׁמוּ יְדִי', לאחר שכבר אמר שהם טבעו בים סוף, והלא לפי סדר הדברים, רק קודם שנכנסו לים אמר האויב לרדוף ולהשיגם, ואם כן לכאורה היה צריך לכתוב זאת קודם סיפור טביעתם בים סוף.

ו. מדוע נאמר בפסוק (יג) 'נְחִיתָ בְּחִסְדְּךָ עִם זֶה גְּאֻלָּתְךָ נִהְלָתְךָ בְּעֶזְךָ אֶל נוֹה הַדְּשָׁה' בלשון עבר, נחית, ונהלת, והלא פסוק זה על העתיד נאמר, שה' יקחם לארץ ישראל, ואם כן היה לפסוק לומר בלשון עתיד, כפי שנאמר (יז) 'תִּבְאָמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ' בלשון עתיד.

ז. עוד יש להבין, לשם מה נאמר הפסוק האחרון (יט) 'כִּי בָּא סוֹס פִּרְעֹה בְּרָכְבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בַּיָּם וַיִּשֶׁב ה' עֲלֵהֶם אֶת מִי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיָּבֵשׁה בְּתוֹךְ הַיָּם', הלא כבר נזכר שסוס ורכבו טבעו בים, וכן נזכר שישיראל הלכו